

RADIONICA

DOKUMENTACIJA, STANDARDI, SMJERNICE

Priredila:

Tinka Katić

Izvještaj

U tri termina posvećena radionici predstavljeno je devet izlaganja koja su se bavila primjenom standarda za organiziranje građe i upravljanje poslovanjem.

Vesna Dakić govorila je o moderniziranju poslovanja u Tehničkom muzeju u Zagrebu uvođenjem crtičnog koda za obilježavanje eksponata. Iako takav način obilježavanja ima i loših strana, u izlaganju su istaknute njegove prednosti koje će pridonijeti jednostavnijem i točnijem provođenju budućih inventura i revizija muzejskog fundusa (Prilog 1).

O primjeni DC-a i protokola Z39.50 pri organiziranju službenih dokumenata SAD-a, Australije i Kanade u tzv. sustave GILS (Government Information Locator Service) govorila je Irena Pilaš (Prilog 2). Moguću pak primjenu DC-a na opis zbirki prikazali su Mirna Willer i Damir Pavelić.¹ Pojam zbirka može se primijeniti na bilo koji skup fizičkih ili digitalnih jedinica, a svrha je opisa takve zbirke da se ona locira na mreži.

Marija Laszlo i Jasna Jednačak izložile su rezultate izgradnje knjižničnog i obavijesnog sustava za male knjižnice na primjeru Sisačko-moslavačke županije.² Organiziranje i dokumentiranje u HT muzeju u Zagrebu, točnije u njegovu Filatelističkom odjelu, prikazala je Dunja Majnarić Radošević (Prilog 3). Nakon što su na 5. seminaru predstavljena tri projekta Dokumentacijske službe zagrebačkog Muzeja za umjetnost i obrt - Hemeroteka, Dijateka i Fototeka, po istim su načelima prikazana još dva njezina projekta - Videoteka i Dokumentacija o izložbama.³ Opisi su, prema riječima Andreje Klobučar, podudarni s propisima Pravilnika o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi, koji je objavljen u rujnu 2002., a o njegovu smo donošenju bivali obavještavani tijekom prethodnih seminara. Jozo Ivanović predstavio je aplikaciju ARHIS za upravljanje arhivskom građom. ARHIS je razvijen u Hrvatskome državnom arhivu i trenutačno je u fazi implementacije.

Dokumentiranje restauratorskog i konzervatorskog poslovanja prikazano je u dvama izlaganjima. U prvome je Ivan Nikolić predstavio Bazu restauratorski evidentiranih umjetnina u Hrvatskoj - BREUH. BREUH razvija tvrtka SAIL d.o. Zagreb, a obuhvaća cjelokupno restauratorsko poslovanje: od evidencije umjetnina

¹Prilog objavljujemo u rubrici *Izlaganja*.

²Prerađeni prilog objavljujemo u rubrici *Izlaganja*.

³Prilog objavljujemo u rubrici *Izlaganja* kao nastavak rada: Svrtan, Zoran; Andrea Klobučar. Projekti Dokumentacijske službe Muzeja za umjetnost i obrt. // 5. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture / uredile Mirna Willer i Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2002. Str. 139-149.

i poduzetih restauratorskih zahvata, inventariziranja, dokumentacije, produciranja izvještaja itd. Dokumentiranje restauratorskih poslova provodi se i u Muzeju za umjetnost i obrt. Antonina Srša i Ksenija Pintar prikazale su kako se postupak dokumentiranja vodio nekoć, a kako sada (Prilog 4).

Zaključak

Iako se čuju prigovori u neformalnim razgovorima da se gubi početna ideja naznačena u podnaslovu seminara, odnosno traženje mogućnosti suradnje, ali i provođenje te suradnje kroz konkretne projekte, ne smije se zaboraviti još jedna, važna, svrha seminara ili, bolje rečeno, njegovih radionica. Radionice su mjesta na kojima se stručnjaci iz različitih ustanova i sredina susreću i imaju prigodu pokazati što za njih znači i kako realiziraju informacijsku infrastrukturu, tj. obavijesnu podgradnju. Na ovoj je radionici bilo iznenađenja ne samo unutar srodnih, već i u okviru istih područja djelovanja sudionika radionice po pitanju organiziranja građe i upravljanja poslovanjem.

Što se pak tiče tzv. "zajedničkog" područja interesa, on se iskazao pri izlaganju teme o opisu zbirki na mreži. Ne bez razloga, DC se još jednom pokazao kao povezni, "homogenizirajući" standard naših struka. Tijekom proteklih pet godina raspravljalo se s aspekta muzejske, knjižničarske, arhivističke te konzervatorsko-restauratorske struke o definicijama, nazivlju i uporabi pojedinih elemenata DC-a (npr., stvaratelj-nakladnik, predmet). Ove se godine to dogodilo tijekom rasprave o primjeni DC-a na opis zbirki. Većina je sudionika uočila svoj interes u njegovoj mogućoj primjeni koja bi rezultirala zajedničkim popunjavanjem informacijskog prostora.

WORKSHOP

DOCUMENTATION, STANDARDS, GUIDELINES

Prepared by:
Tinka Katić

Report

Nine presentations have been made during the three sessions of this workshop, all of which focused on the application of standards for organising of data and business management.

Vesna Dakić spoke on the modernisation of Zagreb Technical Museum activities by introducing the bar-code system for demarcation of exhibits. Although there are some drawbacks attached to that system, the presentation pinpointed its advantages as a means of simplifying the process of inventory-making and achieving the precision of revision procedures of the museum's collection in the future (Appendix 1).

Irena Pilaš spoke on the implementation of Dublin Core system and Z39.50 protocol in organising official documents in the United States, Australia and Canada in the so-called GILS systems (Government Information Locator Service) (Appendix 2). Possibilities of implementing Dublin Core in the description of various collections have been presented by Mirna Willer and Damir Pavelić.¹ Term "collection" can refer to any group of physical or digital units, and the aim of that description should be to simplify the search for that collection on the web.

Marija Laszlo and Jasna Jednačak presented the results of the design of the library information system for small libraries based on examples from Sisačko-Moslavačka county.² The process of data organising and documentation in Zagreb Museum of Telecommunications, more specifically in its philatelic department, has been presented by Dunja Majnarić Radošević (Appendix 3). Following the presentation of three projects of Zagreb Museum of Arts and Crafts documentation services at the fifth seminar - the three entitled Diatheque, Phototheque and Hemerotheque. Another two projects based on same principles have been presented this year, namely the projects of organising Museum's Videotheque and Exhibition documentation.³ According to Andrea Klobučar, the descriptions are in accordance with the regulations on contents and methods for managing museum documentation on museum material published in September 2002, and on which we have been informed in the course of the past few seminars. Jozo Ivanović presented the

¹Appendix can be found under section *Presentations*.

²Revised appendix can be found under section *Presentations*.

³Appendix can be found under section *Presentations* as a sequel to the paper by Svrtan, Zoran; Andrea Klobučar. Projekti Dokumentacijske službe Muzeja za umjetnost i obrt. // 5. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture / uredile Mirna Willer i Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2002. Pp. 139-149.

ARHIS application for archives management. ARHIS has been developed by experts at Croatian State Archives and is currently undergoing the process of implementation.

Documentation of the restoring and conservation activities has been presented with two papers. The first paper by Ivan Nikolić was a presentation of the Database of the Registered Works of Art in Process of Restoration in Croatia - BREUH. BREUH is being developed by SAIL d.o. Zagreb to encompass the complete range of restoration activities: from exhibit-documenting and the undergoing restoration operations, inventory-making, documentation etc. to report-filing and similar. Documentation of restoration activities has also been undertaken by Zagreb Museum of Arts and Crafts. Antonina Srša and Ksenija Pintar have made a comparison of earlier-used methods and those in current practice (Appendix 4).

Conclusion

Although there have been comments made in informal communication that the central idea stressed in the subtitle of this seminar has somehow been lost, i.e. the search for cooperation possibilities and the realisation of that cooperation in joint projects, another important aim of this seminar and its workshops should not be overlooked. These workshops have been designed as a meeting place for experts from various institutions and fields in order to pinpoint their view and realisation of information infrastructures, i.e. information subsystems. There have been several surprises at this workshop regarding the organisation of material and activities management, and not only among participants belonging to related fields, but also among those sharing the battleground.

The so-called "shared" area of interest was made clear in the paper touching upon the issue of collection descriptions on the web. Once more Dublin Core has emerged as the linking "homogeneous" standard shared by all present. Over the past five years we have launched discussions on definitions, terms and usage of DC elements from the aspects of museums, libraries, archives and restoration-conservation practices. The same occurred this year during the discussion on DC application on collection descriptions. Most participants expressed their interest in potential applications of DC that would result in a joint project of filling the information space.

PRILOG 1

CRTIČNI KOD U IDENTIFIKACIJI EKSPONATA TEHNIČKOG MUZEJA U ZAGREBU

Vesna Dakić
Tehnički muzej, Zagreb

Uvod

Inventarna oznaka povezuje eksponat sa svim oblicima dokumentacije o njemu. Ta veza dobro funkcionira samo ako je eksponat pravilno označen i u tom slučaju inventure i revizije ne predstavljaju problem.

Dosadašnja praksa u označivanju eksponata u Tehničkom muzeju pokazala se manjkavom. Naime, nazivi i inventarne oznake napisani su na karticama koje su zaštićene prozirnim plastičnim koricama i obješene na eksponate. Zamjena kartica ili njihov gubitak zadavali su nam dosta problema. Razmišljajući o mogućim rješenjima tih problema zapitali smo se zašto ne bismo, u eri kompjutorizacije i mogućnosti povezivanja različitih informacija, prepustili računalu da odradi veći dio posla pri inventuri. Tako se crtični kod nametnuo kao logično rješenje. On je prisutan u ljudskoj djelatnosti preko četvrt stoljeća. Uobičajeni je način označivanja robe u trgovinama i skladištima, prtljage u zračnim lukama itd.

Crtični kod smisleni je slijed tamnih crta i svijetlih međuprostora koji predstavlja sliku brojevanih ili slovnih podataka o predmetu. Broj treba transformirati u sliku zato što ga postojeća elektronička oprema za prikupljanje i obradu podataka na terenu (ručni terminal) ne može prepoznati izravno, nego u obliku slike. Nakon prepoznavanja, ručni terminal (računalo posebne namjene) sliku opet transformira u broj koji je ključ za bazu podataka o predmetu.

Potrebna oprema

Za uspostavu sustava automatske identifikacije predmeta potrebna je hardverska i softverska oprema, a temeljna su njegova pretpostavka naljepnice s crtičnim kodovima.

Sukladno tomu, nabavili smo ručni terminal, komunikacijski modul i komunikacijski program, a za ispis naljepnica koristimo vanjsku uslugu.

Priprema podataka

Prije ispisa, potrebne podatke (inventarni broj i podbroj, naziv i šifra smještaja) treba pripremiti u obliku tekstualne datoteke s fiksnim brojem znakova za pojedini podatak.

Primjer 1

00007 00	Tijesak za grožđe	16
00008 00	Vjetrenjača /m/	16
00009 00	Vodenica "Kašikara"	16
00010 00	Vodenica s naljevnim vodnim kolom	16
00011 00	Vodna turbina "Francis", 8 kW	16
00012 01	Vodna turbina Francis, 110 kW (12/1)	16
00012 02	Cijev za odvod (12/2)	16
00012 03	Servo uređaj (12/3)	16
00013 00	Vodna turbina "Girard"	16

Prvih osam znakova u redu predstavljaju inventarni broj i podbroj. Oni su odvojeni jednim praznim mjestom. Sljedećih četrdeset znakova rezervirano je za naziv, a zadnjih pet za šifru smještaja. Za naljepnice s nazivima i šiframa smještaja također treba pripremiti sličnu datoteku.

Primjer 2

14	rudarstvo-geologija-nafta
15	rudnik
16	transformacija energije
17	vatrogastvo
18	zemljomjerstvo

Prvih pet znakova u redu odnosi se na šifru, a sljedećih četrdeset na naziv smještaja.

Iz ovako pripremljenih datoteka dobijemo ispisane naljepnice koje pridružimo eksponatima i smještajima. Na početku inventure pomoću komunikacijskoga programa učitamo iz računala u ručni terminal datoteku iz primjera 1 s popisom svih eksponata, a zatim obilazimo prostore u kojima su smješteni eksponati. Prvo se ručnim terminalom očita smještaj, a zatim i svi eksponati smješteni u tom prostoru.

Provjera očitanih podataka

Kada očitamo podatke o svim eksponatima u svim prostorima, slijedi obrnuti proces od onoga na početku. Sve podatke iz ručnog terminala vratimo u računalo, opet pomoću komunikacijskog programa.

Primjer 3

00007 00	Tijesak za grožđe	16	16—
00008 00	Vjetrenjača /m/	16	—
00009 00	Vodenica "Kašikara"	16	—
00010 00	Vodenica s naljevnim vodnim kolom	16	16—
00011 00	Vodna turbina "Francis", 8 kW	16	16—
00012 01	Vodna turbina Francis, 110 kW (12/1)	16	16—
00012 02	Cijev za odvod (12/2)	16	16—
00012 03	Servo uređaj (12/3)	16	16—
00013 00	Vodna turbina "Girard"	11	09—

Prvih osam znakova u redu predstavlja inventarni broj i podbroj, sljedećih četrdeset naziv eksponata, daljnjih pet šifru očekivanoga smještaja (onoga s početka inventure) i zadnjih pet znakova predstavlja šifru stvarnog smještaja gdje je pronađen eksponat. Ako su zadnjih pet znakova same crtice, znači da eksponat nije očitani i trebamo ga pronaći. Ako se očekivani i očitani smještaj razlikuju, znači da trebamo riješiti novonastalu situaciju.

Dalje možemo dobivene podatke o eksponatima obrađivati na računalu programom na koji smo navikli, oblikovati po želji, ispisati ili upotrijebiti na neki drugi način.

Zaključno

Prednosti su uporabe crtičnoga koda u identifikaciji eksponata:

- točnost,
- brzina,
- jednostavnost primjene,
- povezanost s računalom,
- fleksibilnost u izboru programa za pripremu podataka i završno oblikovanje,
- kvaliteta naljepnica i
- primjena ručnog terminala u različitim temperaturnim uvjetima.

Nedostaci uporabe crtičnoga koda jesu:

- teškoće pri određivanju mjesta za naljepnicu na eksponatu i
- teškoće s eksponatima manjih dimenzija.

Nakon početnog sređivanja podataka te ispisa i lijepljenja naljepnica, sve inventure i revizije koje će uslijediti u Tehničkom muzeju bit će lako, brzo i točno provedive.

PRILOG 2

GILS I NJEGOVA PRIMJENA

Irena Pilaš

Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb

Uvod

Na planu dostupnosti državnih informacija i službenih publikacija na internetu, a u skladu s načelom o osnovnome demokratskom pravu građana da budu informirani, prednjače države s dugom tradicijom u izdavanju službenih publikacija poput Sjedinjenih Američkih Država, Kanade, Australije i Velike Britanije. Internet je omogućio i ubrzao dostupnost službenih publikacija korisnicima, jer su među prvima bile prisutne u cjelovitom obliku.

The Government Information Locator Service: GILS jedno je od pomagala koje služi kao mehanizam za opisivanje i pronalaženje izvora državnih informacija i službenih publikacija. Razvijen je u SAD-u, a funkcionira kao distribuirani skup mrežnih usluga koje osiguravaju javni pristup državnim informacijama i službenim publikacijama.

Preliminarnu studiju za uspostavljanje sustava pod nazivom *Identifying and Describing Federal Information Inventory/Locator System: Design for Networked-Based Locators* izradili su 1992. McClure, Ryan i Moen. Studija je preporučila Z39.50 kao standardni protokol za povezivanje GILS-a. Njegov je daljnji razvoj zabilježen u studiji *Using Z39.50 in an Application for the Government Information Locator Service (GILS)* koju su 1994. izradili McClure i Moen.

U.S. Department of Commerce, uz podršku dvaju ureda - Executive Office of the President i Office of Management and Budget, ustanovili su 1994. program GILS temeljen na dokumentu *The National Information Infrastructure: Agenda for Action*. Uspostavljanje sustava objavljeno je u OMB Bulletinu 95-01. GILS je započeo radom 31. prosinca 1995. godine. Opširniji podaci o njegovu razvoju dostupni su na webu (vidjeti, npr.: http://www.gils.net/prof_v2.html; <http://www.usgs.gov/gils/webz3950.html>; http://www.access.gpo.gov/su_docs/gils/index.html).

Vladin ured za izdavačku djelatnost SAD-a (Government Printing Office – GPO) dao je 1997. izraditi evaluaciju projekta. Studiju su izradili William E. Moen i Charles R. McClure pod nazivom *An Evaluation of the Federal Government's Implementation of the Government Locator Service: The Final Report* (http://www.access.gpo.gov/su_docs/gils/gils-eval/index.html).

Najnovije informacije o GILS-u dostupne su u *E-Government Actu* (2002.), gdje je prikazano kako je kroz američku pravnu regulativu (U.S. Code, Title 44. Section 3511) proveden i razriješen U.S. Federal GILS.

GILS

GILS, kao služba za pronalaženje informacija američke vlade decentralizirana je mreža vladinih sustava znanih kao lokatori. Lokatori za korisnike pronalaze opisne podatke, podatke o smještaju i pristupu informacijama dostupnima javnosti a čiji su izvori američki federalni uredi i agencije. GILS je nastao kako bi informacije o državnim ministarstvima, uredima i agencijama bile dostupne javnosti te kako bi se razvili informacijski sustavi koji se mogu koristiti u okruženju otvorenih sustava. Primjena GILS-a rezultira distribuiranim skupom informacijskih sustava koji se mogu jednostavno pretraživati kako bi se dobila tražena informacija.

Sustav GILS sastoji se od baze podataka pretražive s jednom ili više vrsta pristupnica. Te pristupnice pokazuju koje informacije na određenu temu postoje, gdje se one nalaze i kako im korisnik može pristupiti.

Sadržaj zapisa lokatora nije samo informacija već i njezin opis. Zapis može opisivati zbirke, službe ili pojedinačan predmet, bez obzira na njegov oblik ili medij. Primjerice, zapis se može izraditi za online katalog, inventarnu knjigu, *gopher* ili mrežnu stranicu, vladin priručnik, direktorij ili elektronički časopis.

Format je zapisa GILS Core Elements koji se sastoji od petnaest osnovnih elemenata metapodataka DC-a i devet elemenata metapodataka specifičnih za GILS (<http://www.gils.net/dc-elements.html>). Izrađena je i konverzija tog formata s formatom USMARC (*GILS Core Elements to USMARC*, <http://www.loc.gov/marc/dccross.html>).

GILS Core Elements temelji se na upotrebi semantičkih elemenata standarda ISO/IEC 11179 (Information Technology - Specification and Standardization of Data Elements), a detaljnije informacije mogu se naći na adresama:

ISO Basic Semantics Registry : <http://purl.org/dc/documents/rec-dces19990702.htm>

XML Schema syntax : <http://www.gils.net/bsr-gils.xsd>

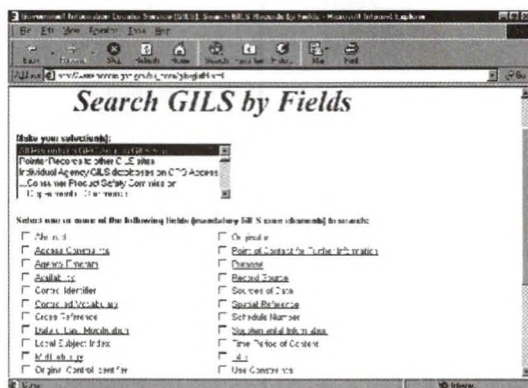
RDF Schema syntax : <http://www.gilsnet/bsr-gils.rdfs>

U.S. National Archives and Record Administration (NARA) tiskao je i priručnik za potrebe državnih agencija Sjedinjenih Američkih Država - *Guidelines for the Preparation of GILS Core Entries*, a koji je dostupan na adresi <http://www.dtic.mil/gils/documents/naradoc/>.

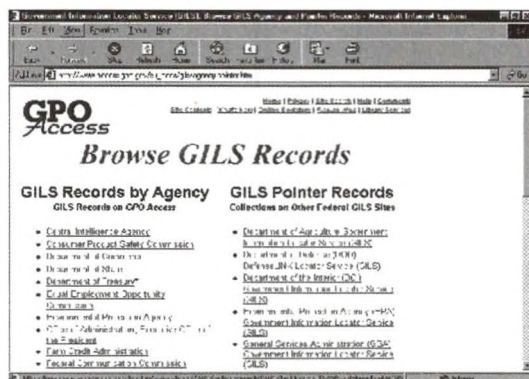
Za potrebe pretraživanja baze podataka GILS koristi se standard Z39.50. Potpuni je naziv standarda Z39.50 – North American Standard ANSI/NISO Z39.50-1995, Information Retrieval (Z39.50): Application Service Definition and Protocol Specification ili, definiran kao međunarodni standard, ISO 23950. Kao i svaki standard, tako se i Z39.50 može primijeniti na različite načine definirane profilima koji omogućuju ispunjavanje zahtjeva određene aplikacije, u ovom slučaju GILS-a.

Danas sva ministarstva i državne agencije u SAD-u imaju svoje pristupe i mogu se pretraživati. Korištenjem standarda Z39.50 omogućava se nekom vladinom odjelu da odabere koju god računalnu okolinu želi kao svoj sustav poslužitelja/pretraživača GILS-ovih lokatora, a da i dalje bude dostupna bilo kojem korisniku GILS-a. Komunikacijska veza između korisnika GILS-a i pretraživača GILS-a jest internetno okruženje.

Na mrežnim stranicama pretraživača GPO Access nalazi se *Search GILS by Fields*: http://www.access.gpo.gov/su_docs/gils/gilsfld.html.

Na mrežnoj stranici http://www.access.gpo.gov/su_docs/gils/agency-pointer.html nalazi se *Browse GILS Records* gdje je moguće dobiti informacije o svim američkim ministarstvima i državnim agencijama i njihovim programima GILS-a. Jedan je od vrlo uspješnih primjera baza podataka američkog Ministarstva poljoprivrede USDA GILS (<http://www.usda.gov/gils/usdagils.html>).

Edukacija o primjeni i korištenju GILS-a naročito se dobro može koristiti na mrežnim stranicama Center for Technology in Government SAD-a (<http://www.ctg.albany.edu/education/edumn.html>). Važno je napomenuti da i druge ustanove, kao što su javne knjižnice, izrađuju svoje projekte GILS.

Nakon SAD-a, GILS se najviše razvijao u Kanadi, gdje je 1995. godine ustrojena radna grupa - Electronic Document Standards Working Group pri Treasury Board Canada koja je pristupila izradi GIFT-a (Government Information Finder Technology Project). Informacije o kanadskom GILS-u mogu se naći na mrežnim stranicama <http://gils.gc.ca/index.html> i <http://canada.gc.ca/programs>.

Svoj sustav GILS već duže vrijeme razvija i Australija, pružajući korisnicima velik broj podataka, kao i online edukaciju i mogućnost odabira raznih tutoriala (<http://metabrowser.spirit.net.au/tutorial.html>).

Na njihovim iskustvima i pod pokroviteljstvom najrazvijenijih zemalja svijeta G-7 nastao je i Global Information Service (GIS) (G-7 Information Society Resources, <http://www.ifla.org/services/g7.htm>, <http://www.g7.fed.us/gils.html>).

Više podataka o razvitku i implementaciji zajedničkih programa može se naći na stranicama NIST-a (National Institute of Standard and Technology) u okviru projekata *U.S. National Information Infrastructure Virtual Library* i *G8 Pilot Project*.

GILS se primjenjuje i u Finskoj, Francuskoj, Nizozemskoj, Njemačkoj, Rusiji i Velikoj Britaniji, te u Japanu, Južnoj Africi i dr. U velikoj je mjeri GILS zastupljen pri međunarodnim organizacijama i udrugama, npr.:

- United Nation Environment Program,
- United Nation Framework Convention on Climate Change,
- Committee of Earth Observing Satellites (CEOS) Information Locator Service (CILS),
- Consortium for International Earth Science Information Network,
- Global Change Master Directory,
- Health Information Locator Service for Latin America and the Caribbean,
- Global Spatial Data Infrastructure,
- European Environment Agency.

PRILOG 3

**FILATELISTIČKI ODJEL HT MUZEJA U ZAGREBU
ORGANIZACIJA I DOKUMENTIRANJE**

Dunja Majnarić Radošević
HT muzej, Zagreb

Peti seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture bio je adekvatna prigoda za predstavljanje Filatelističkog odjela HT muzeja koji po karakteristikama svojih predmeta, dokumenata određenog mjesta i vremena, pripada u područje zanimanja svih triju ustanova – arhiva, knjižnica i muzeja. Kada je riječ o filatelističkoj građi, “zbunjujuća” ili povezujuća nit ovih triju ustanova jest papirnata građa tj. specifičan način njena čuvanja.

Filatelija je proučavanje i sustavno sakupljanje maraka i ostale poštanske dokumentacije.¹ Uz poštanske marke i sve što je uz njih vezano, ona uključuje i žigosana pisma koja su se koristila prije pojave marke.

Filatelistička građa u arhivima, knjižnicama i muzejima

Poštanska je marka ušla u upotrebu provedbom poštanske reforme u Velikoj Britaniji 1840. godine. Jedna od najvećih filatelističkih zbirki na svijetu² danas se nalazi u Britanskoj knjižnici. Filatelistička građa,³ smještena u toj zbirci kao i u drugim odjelima Knjižnice, sadrži više od osam milijuna jedinica, te zajedno s knjižnim fondom od oko 30.000 svezaka filatelističke literature te brojnim fotografijama, mapama, novinama i službenim publikacijama čini ovu londonsku zbirku jednim od najvećih filatelističkih središta u svijetu.

Filatelistička se građa čuva i u muzejima. Filatelistički muzeji osnivaju se u sklopu zaklada ili kao samostalni muzeji uz poštanske uprave, a postoje čak i privatni filatelistički muzeji. Filatelistički pak odjeli ili zbirke nalaze se unutar PTT muzeja, poštanskih muzeja ili muzeja komunikacija.

Osnivanje prvoga poštanskog muzeja na svijetu vezano je uz ime Heinricha von Stephana (1831.-1897.), direktora pošta Sjeverno-njemačkog saveza i, kasnije, njemačkog ministra pošta. On je Središnjoj poštanskoj upravi predložio uređenje poštanskog muzeja i pritom savjetovao da predmete treba “numerirati, unijeti u spisak te osposobiti za izlaganje u poštanskom muzeju.” Muzej je osnovan u Berlinu

¹Ercegović, Velimir. Filatelistički rječnik. // Glasnik Hrvatskog filatelističkog saveza. Zagreb, siječanj 1996. Str. 7.

²Smatra se da su dvije najveće muzejske filatelističke zbirke na svijetu ona u Smithsonian Institutu u Washingtonu DC, SAD i ona u Britanskoj knjižnici u Londonu. Kako niti jedna od tih ustanova nije do danas javno iskazala veličinu svojih zbirki, ova se polemika nastavlja.

³Godine 1891. Knjižnici Britanskog muzeja darovana je velika kolekcija maraka “Tapling” koja je predstavljala početak buduće Filatelističke zbirke ove Knjižnice. Odlukom Parlamenta 1973. godine Knjižnica se odvojila od Britanskog muzeja i postala samostalna.

24. kolovoza 1872., a među početnom muzejskom građom nalazilo se i oko 1.000 primjeraka poštanskih maraka.⁴ Muzej je 1878. godine bio otvoren za posjetitelje u poštanskoj palači u središtu Berlina. Za vrijeme oba svjetska rata Muzej je bio zatvoren za posjetitelje, a muzejska građa seljena u više navrata, pa se ponešto i pogubilo. Poštanski su muzeji osnivani i u drugim mjestima jedne i druge Njemačke.

Godine 1956. godine otvoren je poseban odjel - Arhiv poštanskih vrijednosti pri Saveznom ministarstvu pošta i telekomunikacija u Bonnu. I nakon što je 1995. osnovana Zaklada muzeja pošte i telekomunikacija s muzejima u Berlinu, Hamburgu, Nürnbergu i Frankfurtu, bonski Arhiv ostaje najjačim filatelističkim središtem Zaklade. Tamo se nalazi preko 800 općih zbirki, pretežno njemačke filatelističke građe. Velike zbirke privatnih sakupljača također su pohranjene u Arhivu, a značajan dio građe predstavlja zbirka brojnih maraka, izdanja svih država članica Svjetskoga poštanskog saveza.

Filatelija u Hrvatskoj

U Hrvatskoj postoji duga tradicija filatelije – filatelističkih društava, izlaganja, filatelističkih časopisa i sl. Prva filatelistička udruga u zemlji - Hrvatsko filatelističko društvo, osnovano je 1896. godine u Zagrebu. Društvo je organiziralo prvu filatelističku izložbu 1907. godine u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu, a 1919. objavilo i prvo filatelističko glasilo *Filatelist*. Nakon osnivanja više filatelističkih društava diljem Hrvatske, 1940. godine osniva se i Hrvatski filatelistički savez.

Slika 1. Prva hrvatska poštanska marka (1918.)

Poštanske se marke koriste u Hrvatskoj od 1850. godine tj. otkada ih počinje upotrebljavati Austrija, u okviru koje se tada nalazila i Hrvatska. No, o hrvatskim markama govorimo tek kada ih izdaje suverena hrvatska država.⁵ Tako se u povijesti filatelije razabiru tri razdoblja hrvatskih maraka: poštanske marke iz razdoblja Države SHS (1918.-1919.) (Slika 1) i razdoblja NDH (1941.-1945.), te poštanske marke koje od 1991. izdaje Republika Hrvatska.

⁴Od 1868. godine počele su se sakupljati filatelističke vrijednosti pri Generalnoj poštanskoj upravi Pruske pa je ta zbirka bila osnova kasnije muzejske Filatelističke zbirke.

⁵Prema: Ercegović, Velimir. Hrvatska filatelija. Zagreb : Agencija za komercijalnu djelatnost, 1995. Str. 11.

HT muzej u Zagrebu

Prve naznake o poštanskom muzeju nalazimo u Propisniku o prigodnim poštanskim markama iz 1942. godine, gdje se spominje odlaganje dijela tiskanih poštanskih maraka u Poštanski, brzopjavni i brzoglasni muzej u Zagrebu. U više navrata spominjan, tek Odlukom Upravnog odbora od 9. travnja 1953. godine osnovan je PTT muzej u sastavu Poduzeća PTT Zagreb, a smatra se da je u svibnju iste godine, zapošljavanjem prvog kustosa, Muzej i započeo radom.

Slika 2. HT muzej smješten u prvoj poštansko burzovnoj palači u Hrvatskoj (izgrađenoj 1904.) u Jurišićevoj 13 u Zagrebu

Započeto ostvarivanje ideje djelovanja PTT muzeja u Zagrebu došlo je prvi puta u pitanje već u kolovozu 1953. godine kada je komisija tadašnjeg ministarstva PTT-a odlučila da se takav muzej osnuje u Beogradu pri Zajednici jugoslavenskih PTT-a. PTT muzej Generalne direkcije JPTT-a otvoren je 1958. godine u Beogradu, a posljedica toga bio je dugogodišnji nedefinirani status i djelovanje zagrebačkog PTT muzeja. Kao odraz promjena u organizaciji kojoj pripada, zagrebački muzej mijenja svoj naziv, pa tako od 1953. do 1991. nosi naziv PTT muzej, od 1991. do 1999. HPT muzej, a od 1999. HT muzej (Slika 2).

Filatelistički odjel HT muzeja

Kao i većina PTT muzeja, i zagrebački Muzej u svoju početnu građu ubraja upravo predmete Filatelističke zbirke. Danas je to *Filatelistički odjel* HT muzeja koji se sastoji od Opće poštansko-filatelističke zbirke, Zbirke hrvatskih poštanskih maraka i Zbirke inozemnih poštanskih maraka.

Opća poštansko-filatelistička zbirka sastoji se od predfilatelističkih pisama, poštanskih žigova, albuma s jugoslavenskim markama, jugoslavenskih maraka u arcima od 1984. do 1991. itd.

Zbirka hrvatskih poštanskih maraka uključuje filatelističku građu iz razdoblja od 1918. do 1919., iz razdoblja od 1941. do 1945. te poštanske marke Republike Hrvatske od 1991. godine. Nakon proglašenja Republike Hrvatske, samostalna

država tiska svoje marke koje se, kao i sva pripremna i prateća građa, pohranjuju i čuvaju u HPT/HT muzeju. Ovo je, svakako, najbrojnija i najraznovrsnija podzbirka Zbirke hrvatskih poštanskih maraka. U njoj se nalazi:

- preko 2.000 prijedloga likovnih rješenja za marke,
- preko 400 izdanja poštanskih maraka sortiranih, popisanih i obrađenih kao:
 - tipografska građa,
 - probni otisci i tiskovni arci,
 - marke i prateća građa,
 - odgovarajuća dokumentacija za sva izdanja i
 - prigodni filatelistički žigovi (inventarizirano preko 2.000 komada).

Nakon međunarodnog priznanja Republike Hrvatske tj. otkada je Hrvatska primljena u međunarodnu poštansku organizaciju 1992., njezina poštanska uprava dobiva od poštanskih uprava svih država članica Svjetskoga poštanskog saveza⁶ po tri primjerka svake tiskane marke. Sve se te marke pohranjuju u sada državnom, hrvatskome muzeju pošte i telekomunikacija, oblikujući *Zbirku inozemnih poštanskih maraka*. Od 1992. godine do danas u Muzeju se čuva i inventarizirano je preko 22.000 inozemnih poštanskih maraka.

Filatelistički odjel HT muzeja predstavlja se javnosti stalnim postavom i povremenim izložbama u prostoru Muzeja, te u poštanskim dvoranama i drugim izložbenim prostorima. Nekoliko je putujućih izložbi obišlo više hrvatskih gradova, a s filatelističkim izlošcima Republike Hrvatske HT muzej desetak je puta sudjelovao na međunarodnim izložbama diljem Europe. Ekspoziti HT muzeja, od 1997. godine, sastavni su dio stalnog postava Poštansko-telegrafskog muzeja Srednje Europe u Trstu. Sadržaji obrađeni na filatelističkim izložbama HT muzeja uglavnom su zabilježeni i u pratećim katalozima, a često se uz izložbe odvija i pedagoška aktivnost.

Načini inventariziranja građe Filatelističkog odjela

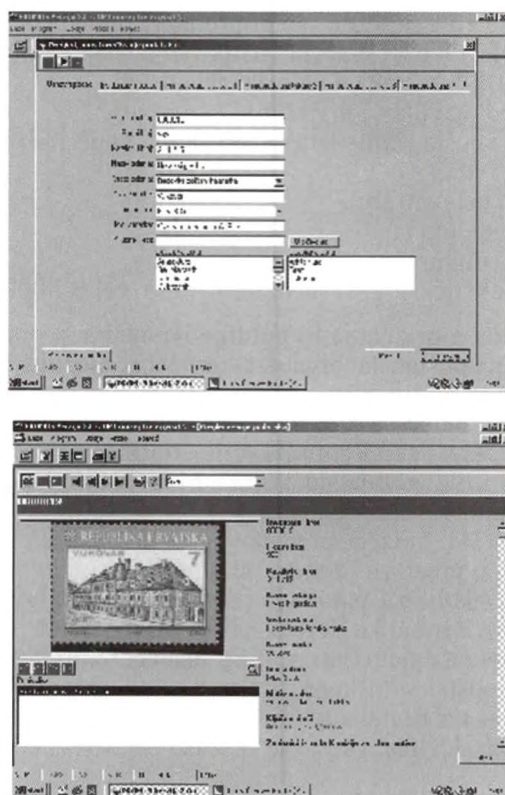
Od 1997. godine u HPT/HT muzeju muzejska se građa inventarizira u programu PROMUS.⁷ Do tada, filatelistička građa prispjela u PTT/HPT muzej inventarizirana je u klasičnu inventarnu knjigu Poštansko-filatelističke zbirke.

Sve rubrike klasične inventarne knjige uvedene su u obrazac PROMUS-a za pojedine zbirke i podzbirke Filatelističkog odjela HT muzeja. U nj će se unositi:

- sva filatelistička građa koja se odnosi na Opću poštansko-filatelističku zbirku,
- sva filatelistička građa koja se odnosi na podzbirku Hrvatska filatelija: SHS (1918.-1919.) i
- sva filatelistička građa koja se odnosi na podzbirku Hrvatska filatelija: NDH (1941.-1945.)

⁶Danas su članice Svjetskoga poštanskog saveza 242 zemlje.

⁷PROMUS je program tvrtke Microlab.

Slika 3-4. Inventarni listovi programa PROMUS za Zbirku hrvatskih poštanskih maraka: Poštanske marke Republike Hrvatske

S obzirom na specifičnosti zbirke, u PROMUS-u su napravljeni posebni obrasci za sljedeću građu:

- Za inventariziranje prijedloga likovnih rješenja poštanskih maraka Republike Hrvatske preuzet je klasičan obrazac inventarne knjige, upotpunjen rubrikama koje se koriste pri inventariziranju grafika u Grafičkoj zbirci HAZU-a.
- Marke Republike Hrvatske iz podzbirke Hrvatska filatelija upisuju se u posebno oblikovan obrazac; u obzir su uzeti podaci koji se najčešće traže (ponajviše od filatelista) i oni potrebni osoblju Muzeja kao pomoć pri različitim poslovima (od odgovaranja na upite i traženje Poštanske uprave i snalaženja s građom od rada na izložbama). Za tako iscrpne podatke obrazac ima 6 okvira, a ispisuje ih na 1-2 stranice (ovisno o količini unesenih podataka) (Slika 3-4).

Kod inventariziranja građe koja se odnosi na poštanske marke Republike Hrvatske važno je određivanje inventarnog broja. Pritom kustos mora sagledati kompletnu građu i odrediti hoće li pojedina marka dobiti vlastiti inventarni broj ili zajednički inventarni broj s podoznakama a/b/c ..., npr.,

ako su po 2-3-4 marke rađene na istoj off-set ploči, ako imaju po jedan zajednički probni otisak i tiskovni arak, ili zajednički List prvog dana.

No, ako je od više maraka u seriji (npr., Gradovi) svaka samostalna cjelina i ima sve elemente procesa proizvodnje kao i prateću građu, one se inventariziraju svaka za sebe bez obzira što kao serija predstavljaju cjelinu. Sva izdanja Hrvatskih poštanskih maraka imaju svoju dokumentaciju koju preuzimamo od Poštanske uprave i koja se slaže kronološki, prema datumu izdanja marke. Ovaj je arhiv složen i popisan, ali za sada nije računalno obrađen.

U ovu podzbirku uključujemo i manju skupinu prigodnih filatelističkih žigova koji se ne inventariziraju, nego samo popisuju.

- Zbirka inozemnih poštanskih maraka se zbog svoje specifičnosti također upisuje u posebne obrasce programa PROMUS koji omogućuju pretraživanje prema zemlji porijekla, godini, ključnoj riječi, motivu, podmotivu, smještaju i vrsti izdanja. Ova zbirka ima svoj arhiv koji čini prateća dokumentacija, koja u vidu Biltena stiže uz marke iz Svjetskoga poštanskog saveza, a u HT muzeju se slaže kronološki.

Zaključak

Zanimljivo je – u smislu “mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture” – da, npr., građa u filatelističkoj zbirci Britanske knjižnice, kao jednoj od najvećih u svijetu, uopće nije inventarizirana. Građa velike filatelističke zbirke njemačkog Arhiva poštanskih vrijednosti također nije inventarizirana, već je u tu svrhu početkom 2002. naručen program kod jedne specijalizirane tvrtke u Švicarskoj. Isto tako, građa filatelističke zbirke Svjetskoga poštanskog saveza nije inventarizirana, već se za sada samo sortira.

U usporedbi s velikim europskim filatelističkim zbirkama, može se zaključiti da je inventariziranje građe HT muzeja, pa prema tome i građe Filatelističkog odjela, u programu PROMUS izraz suvremene i muzejski adekvatne obrade građe.

S muzeološkog gledišta, bilo bi vrlo korisno kada bi se upravo na razini Svjetskoga poštanskog saveza u Bernu pokrenula inicijativa za osmišljavanje i realizaciju univerzalne aplikacije za inventariziranje poštanskih maraka i ostale filatelističke građe. Tako obrađena građa bila bi putem globalne mreže dostupna svim zainteresiranim korisnicima, čime bi se olakšalo razumijevanje i snalaženje u osebujnom bogatstvu filatelističkog svijeta.

PRILOG 4

**DOKUMENTACIJA RESTAURATORSKIH RADIONICA
MUZEJA ZA UMJETNOST I OBRT**

Antonina Srša, Ksenija Pintar
Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb

U Muzeju za umjetnost i obrt prvi se restauratorski zahvati bilježe već 1930., dok sustavno vođenje konzervatorsko-restauratorske dokumentacije počinje dolaskom akademske slikarice Alme Orlić godine 1979. Tada su osnovane Radionica za slikarstvo i polikromnu skulpturu i Radionica za metal, a godine 1985. započela je radom i Radionica za tekstil. Uz te tri radionice, danas u Muzeju djeluje i Radionica za namještaj.

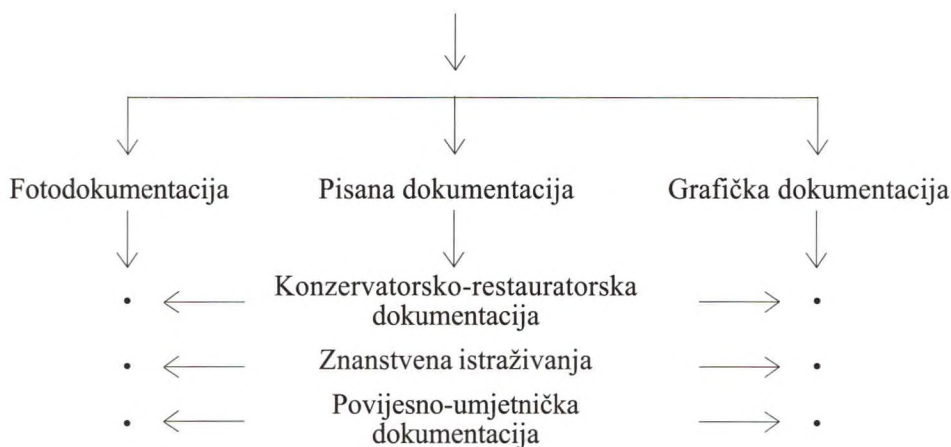
1. Konzervatorsko-restauratorska dokumentacija

Konzervatorsko-restauratorska dokumentacija sadrži opise procesa rada od zatečenog stanja do završetka restauratorskog zahvata te predstavljanja ili pohrane predmeta u depo. Ona također podrazumijeva skupljanje, sređivanje i omogućavanje pristupa dokumentiranim zahvatima. Njome se u svim mogućim oblicima bilježi sve što bi kao koristan podatak mogli u budućnosti upotrijebiti restauratori i povjesničari umjetnosti. Restauratorska dokumentacija sadrži tehničke podatke relevantne za restauraciju - od opisa stanja predmeta prije zahvata, opisa postupaka tijekom ispitivanja, sam zahvat i stanje poslije zahvata. Rezultati se bilježe tekstom, fotografijom i grafičkim priložima. Posljednje dvije se upotrebljavaju u svim trenutačno dostupnim medijima.

Konzervatorsko-restauratorska dokumentacija istraživački je i radni proces koji služi i za restauratorsko znanje, ali i za obavještanje javnosti i vlasnika o restauratorskim mjerama koje su poduzete na predmetu. Dokumentaciju izrađuje odgovorni konzervator-restaurator koji planira potrebne mjere, naručuje potrebna znanstvena i povijesno-umjetnička istraživanja i uz njih vezane aktivnosti, te je odgovoran za primjenu restauratorskih mjera.

Praktična se izrada dokumentacije fokusira na pojedini predmet, a ista pravila vrijede i za konzervatorske zavode, muzeje i privatne radionice.

Na Slici 1 shematski je prikazan sadržaj konzervatorsko-restauratorske dokumentacije. Vidljivo je da se svaki dio pisane dokumentacije može popratiti odgovarajućim fotografijama i grafičkim prikazima.

Slika 1.

1.1 Fotografska dokumentacija (crno-bijela i u boji)

Fotodokumentacija služi za praćenje svih stadija konzervatorsko-restauratorskih zahvata. Ona uključuje snimke predmeta u cjelini, s prednje i stražnje strane, potrebne detalje snimljene pod frontalnom i kosom rasvjetom, mikroskopska povećanja, mikropresjeke i snimke u nevidljivom dijelu spektra tj. ultraljubičaste, infracrvene i rendgenske.

U upotrebi su i crno-bijele i fotografije u boji. Crno-bijele fotografije mogu se snimati u svim uvjetima rasvjete, a zbog trajnosti u prednosti su u odnosu na one u boji. Fotografska dokumentacija u boji može se snimati i pri dnevnoj i pri umjetnoj rasvjeti. Pritom je važno pravilno osvijetliti predmet kako bi se postigla vjerna reprodukcija izvornih boja.

Fotodokumentacija se mora izvoditi sustavno. Važno je zabilježiti sve faze prije, tijekom i poslije konzervatorsko-restauratorskog zahvata, i to u cjelini i u detaljima. Tijekom fotografiranja uz predmet treba staviti mjerilo i skalu boja. Svaka fotografija treba imati dodatni opis: inventarni broj predmeta, fazu zahvata, je li riječ o cjelini ili detalju, podatke o upotrijebljenom filmu, ekspoziciji i rasvjeti (frontalnoj ili kosoj, ultraljubičastoj ili infracrvenoj).

1.2 Pisana dokumentacija

Pisana dokumentacija treba biti jasna, objektivna i precizna u terminologiji. Svaka stavka u dokumentiranju mora se poduprijeti dokazima. Samo se na taj način izvorno stanje i tijek restauracije može kasnije rekonstruirati.

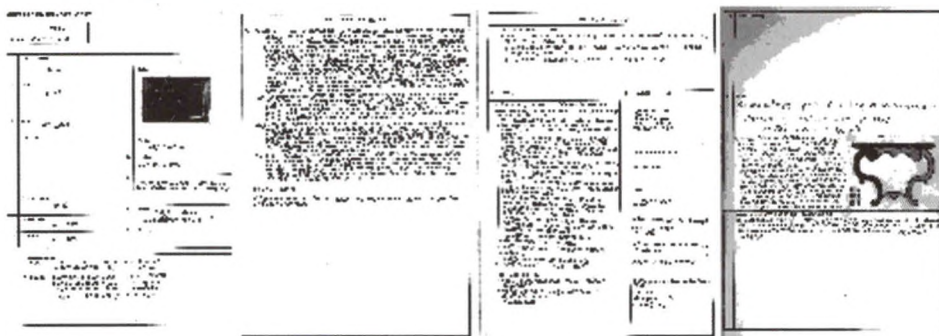
Dokumentacija se treba pisati uza sam predmet na papiru, računalu ili dokumentacijskom kartonu. Kako je sustavnost bitna i kako se često nešto može zaboraviti, jedno je od boljih rješenja sastavljanje popisa s mogućim odgovorima na pitanja koja su bitna za tijek istraživanja i konzervatorsko-restauratorskog zahvata.

Kvaliteta dokumentiranja ovisi o tome koliko je detaljan popis. Na taj se način može izbjeći individualan pristup dokumentiranju.

1.3 Grafička dokumentacija

Grafički se prikazi upotrebljavaju radi dokumentiranja postojeće situacije, rezultata istraživanja te izvedenih zahvata. Oni se mogu izvesti u obliku skica ili uz pomoć tehničkih pomagala. Skice su bilješke o oštećenjima pri prvom susretu s predmetom i služe za pojašnjenje teksta. Na njima se mogu označiti dimenzije, no nije nužno da budu u mjerilu. Crteži nalaza koji prikazuju oštećenja u vrijeme istraživanja mogu se zabilježiti izravno na fotografiji ili na prozirnoj foliji preko fotografije. Grafičke metode služe i da se upotrebom tablica, simbola ili boja (čija se značenja trebaju pojasniti legendom) u dokumentaciju uvedu određeni nalazi.

2. Postojeće stanje

Slika 2.

Dokumentacijski kartoni restauratorskih radionica u Muzeju osnivaju se na iskustvima nekadašnjega Restauratorskog zavoda JAZU (Slika 2).

S obzirom da u Muzeju postoje predmeti od različitog materijala, za oblikovanje jedinstvenog kartona bilo je potrebno izabrati ključne riječi koje omogućuju izradu dokumentacije za sve radionice. Kao osnova za pregled uvedena je oznaka koja se sastoji od slova R (restauratorska služba), rednog broja kartona i oznake radionice (S, M, T i N). Inventarni broj predmeta stavljen je na drugo mjesto. Na naslovnoj stranici nalaze se osnovni podaci o predmetu, trajanju radova i ime restauratora. Tu se također nalazi i popis izvedene fotodokumentacije.

Na unutrašnjoj strani kartona navodi se detaljan opis stanja prije zahvata, zaključci o načinu restauriranja doneseni u dogovoru s kustosom, opis samog zahvata i upotrijebljenih materijala.

Na zadnjoj se strani navode podaci o stručnoj suradnji, nalazi i primjedbe.

Karton ima džep za umetanje popratne dokumentacije, fotodokumentacije i grafičke dokumentacije.

Muzej za umjetnost i obrt otkupio je 1997. od tvrtke MICROLAB iz Zagreba program PROMUS za obradu svog fundusa. Informatička služba Muzeja pod vodstvom Zorana Svrtana i u dogovoru s Almom Orlić prilagodila je program potrebama restauratorske dokumentacije.

The figure consists of four screenshots of a software application window titled 'Slika 3'. Each screenshot shows a different form for data entry. The forms are organized into sections with labels on the left and input fields on the right. The sections include:

- Top Left:** A form with a list of categories on the left and corresponding input fields on the right. The categories are: 'Naslov', 'Opis', 'Zahvat', 'Nalaz', 'Preporuka', 'Stilsko razdoblje', 'Vrijednost zahvata', and 'Preporuka za održavanje'.
- Top Right:** A form with a list of categories on the left and corresponding input fields on the right. The categories are: 'Naslov', 'Opis', 'Zahvat', 'Nalaz', 'Preporuka', 'Stilsko razdoblje', 'Vrijednost zahvata', and 'Preporuka za održavanje'.
- Bottom Left:** A form with a list of categories on the left and corresponding input fields on the right. The categories are: 'Naslov', 'Opis', 'Zahvat', 'Nalaz', 'Preporuka', 'Stilsko razdoblje', 'Vrijednost zahvata', and 'Preporuka za održavanje'.
- Bottom Right:** A form with a list of categories on the left and corresponding input fields on the right. The categories are: 'Naslov', 'Opis', 'Zahvat', 'Nalaz', 'Preporuka', 'Stilsko razdoblje', 'Vrijednost zahvata', and 'Preporuka za održavanje'.

Slika 3.

Program je razrađen na temelju postojećeg kartona, a podaci su podijeljeni u četiri skupine: osnovni podaci, opis, zahvati, nalaz i preporuke. Za razliku od kartona, uvedene su neke nove rubrike: stilsko razdoblje, vrijednost zahvata, preporuke za održavanje itd. (Slika 3).

Od 2001., kada je za fotolaboratorij Muzeja nabavljen digitalni fotoaparatus, počela je izrada digitalne fotodokumentacije.

Uvođenjem računala u restauratorske radionice pristupilo se unošenju podataka iz kartona postojeće dokumentacije. Osim tog, predstoji nam još jedan velik posao – pridruživanje postojeće fotografske i grafičke građe odgovarajućim računalnim zapisima kako bismo postigli bolju preglednost.